

Марія Качмар

**МУЗИКА І МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ
У ЛИСТАХ ВАСИЛЯ СТУСА ДО СИНА**

*Бог дав нам музику, щоб ми насамперед
підіймалися нею вгору.*

Фрідріх Ніцше

Музика відіграла важливу роль у житті багатьох українських поетів, зокрема, Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Павла Тичини, Миколи Бажана, Максима Рильського, Василя Стуса та ін. Цікаво, що кожен з них не тільки був співтворцем народної пісні, але й добрим поціновувачем європейської музичної класики. Музичне мистецтво проникає у їхні листи, поезію, світобачення, думки, естетичні погляди, немов виголошуючи слова Поля Верлена «Найперше – музика у слові!».

Зі спадщини українських поетів дізнаємося про те, що вони добре грали на музичних інструментах, збирали та досліджували пісенну народну творчість, спілкувалися та співпрацювали з композиторами, використовували музичні терміни у своїх творах. Так, у *Щоденнику* Шевченка знаходимо захоплені вислови

на адресу композиторів: «Божественний Гайдн!», «Великий Бетговен», «Моцарт – чарівник», «Геніальний твір! Безсмертний Глінка!»¹. Іван Франко виступає критиком музично-концертного й театрального життя Львова, рецензує музичні видання, пише цікаві розвідки про українську музику². Леся Українка була «обдарована здатністю сприймати реальність крізь призму мелодій»³. «Хто на партитурі читати не вмів, тому годі що-небудь у природі розібрати» – писав Павло Тичина. Серед музичних інструментів українських поетів-мистців згадуються кобза, бандура, фортеп'яно, скрипка, віолончель, гітара, кларнет, арфа. Перечисляти всі «музичні» вислови у творчості поетів не вистачить часу, та слід згадати ще «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди, повість Шевченка «Музикант», «Вільгельм Тель» Івана Франка, «До мого фортеп'яно» і «Сім струн» Лесі Українки, «Нічні концерти» Миколи Бажана, «Арфами, арфами...» і «Сонячні кларнети» Павла Тичини, «Музика» і «Шопен» Максима Рильського.

Звернемося до епістолярної спадщини українського поета ХХ століття Василя Стуса. Будучи дванадцять років ув'язненим за політичні переконання, поет свої думки висловлював у листах до сина, де пише також і про важливу роль музичного виховання, немовби залишає меседж сьогоднішньому поколінню учнів, студентів, зокрема у побажаннях до сина на 17-річчя: «Ходи з мамою в концерти – привчайся до музики – не тільки естрадної, а й класичної, народної»⁴.

«Музикальність» образів не раз використовувалася письменниками для емоційного підсилення описуваних дійових осіб. Музичне сприйняття переносилося і на пояснення літературних прийомів. Так, В. Стус «музично» характеризує творчість японського письменника Кензабуро Ое: «А все радість більша од його тонів, пів-чверть і 1/8 тону [...] Асоціації Ое йдуть цілою вервечкою, вибірково чи однією тональністю, барвою, смаком, запахом. І все – як за чайною церемонією: музичний лад буднів, музичний лад життів і доль, музичний лад народження і небуття»⁵. Згадає музику Василь Стус і пишучи про «Одіссею» Гомера: «Муза – схожа до сирен. Тяжко назвати щасливим того, кого вподобає Муза [...] Одіссей, прив'язаний до щогли, слухав *наспіви* цих сирен із острова Цірцея (здається), а моряки позатикали собі вуха воском [...] Сирена так співає, що видається йому – то і є берег його мрії, шалений берег, який не дає спокою. Муза як провідна зірка. Як дороговказ»⁶. Варто додати, що давньогрецька література була ще однією струною, яка відзвучувала у творах мистців різних епох і напрямів.

Знайдемо і відгуки про класичну музику: «А щодо класичної музики, якої Ти не любиш, то не біда. Я сам, пам'ятаю, став її любити з 8–9 класу, а потім – в інституті. І всі дальші роки відкриваю собі радість у ній. Бо це справжня музика

¹ <http://odma.edu.ua/library/exhibition/archive/shevchenko>, у цьому джерелі знайдемо цікаву підбірку статей і книг на тему «Шевченко і музика».

² http://lnu.edu.ua/faculty/web_kultura/Visnyk_Cult-Arts/2006_06/Vorobkevych.pdf; <http://lib.if.ua/franko/1328102189.html>; Т. Коноварт. *Іван Франко і музика*. Львів 2006.

³ <http://www.literacy.com.ua/attachments/article/739/01-0078.pdf>

⁴ Лист від 3 жовтня 1983 року // В. Стус. *Листи до сина*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001, с. 135.

⁵ Лист від 7–10 грудня 1975 р. // В. Стус. *Листи до сина*, с. 88.

⁶ Лист від 22 березня 1982 р. // В. Стус. *Листи до сина*, с. 152

(добрий джаз – теж справжня!). А музику творили дуже щирі, дуже гарні люди. Всі здібні музики – гарні люди. Бо негарні люди не можуть творити красу. А навчитися розуміти красу – не так легко. Коли в дитинстві не було доброго слухання, тоді вчаться спочатку всяких пісеньок, потім доходять своїм глуздом, що любив й паршивенькі пісеньки, а вже по тому – долучаються краси Моцарта, Шопена чи Вівальді»⁷. «Пам'ятаю як уперше (в інституті) пішов до філармонії. Пам'ятаю, слухав цикл лекцій про Бетговена – всі 9 симфоній і чимало концертів. А які пречудові його сонати! І яка це була людина! Все життя – в горі, в нещасті, в муці – і він – один проти цілого світу – перемагає! [...] І Бетговен перевернув мені душу – за час того прослуховування (це було 4–6 місяців, бо концерти філармонічні не кожного дня!). Як я шкодував, що через бідність моїх батьків не можна просити їх аби купили мені скрипку чи фортепіано». Туга через неможливість пережити музичний твір у власному виконанні зустрічається і в Івана Франка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської. Василь Стус грав на гітарі: «Музикою я марив. У 7 класі за «похвальну грамоту» тато купив мені гітару. Я спочатку вчився грати «Взяв би я бандуру», потім кілька старих романсів, маршів. [...] І тоді я брав гітару – і грав – на одній струні – своєї [пісні]»⁸. Коли син, очевидно, відписав батькові і про класичну музику, батько відповів: «Втішило мене те, що Ти любиш Бетговена». 25 квітня 1979 у тому ж листі: «Пишу оце до Тебе, а водночас слухаю «Реквієм» Моцарта – дуже люблю його! Це – на рівні могутнього, мужнього Бетговена. Хоч узагалі не надто люблю солодку музику багатьох інших творів Моцарта». Очевидно, що таке ставлення до «радісної» музики, «святкової» було зумовлене не тільки власними смаками, але й оточуючим середовищем письменника. Так, згадаймо інший випадок Івана Франка, який дозволив кинути клич «Геть від Борзнянського!», щоб звернути увагу на композиторів свого часу, чиї твори були не меншими шедеврами, а їх популяризації заважала тогочасна традиційність поглядів.

Перечитуючи листи Василя Стуса, розумієш певну зорієнтованість поетів попередніх епох на класичну музику, на її естетичний вплив, обов'язок знати її, розуміти і любити: «Ну а музика робить нас людьми. Щоб ми багато могли відчувати – і такого, чого словами не викажеш»⁹. Шопен і Шуман, Шуберт і Чайковський, Лисенко і Бетговен – одні з улюблених композиторів українських поетів. А ось уривок з вірша В. Стуса про музику, написаний 12 серпня 1972 року:

*Десь музика лунає. Знову степ,
укритий снігом. І чийсь порожні
ступні, прокладені іще допіру,
аж сині на осонні. Угорі
червонокриле вороння тріпоче,
не рушачи із місця. Десь бринить
мелодія, мов чорна кров із вен
допіру задубілого. В зеніті,
над безгомінням, сонце аж кричить...*

⁷ Лист від 24 січня 1979 р. // В. Стус. *Листи до сина*, с. 127.

⁸ Лист від 25 квітня 1979 р. // В. Стус. *Листи до сина*, с. 128

⁹ Лист від 9 жовтня 1978 р. // В. Стус. *Листи до сина*, с. 124.